

HOTĂRÂREA CURȚII
17 septembrie 2002^{*}

Baumbast și R
împotriva
Secretary of State for the Home Department

Cauza C-413/99

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare,
formulată de Immigration Appeal Tribunal)

„Libera circulație a persoanelor — Lucrător migrant — Drepturi de ședere
ale membrilor familiei lucrătorului migrant — Drepturile copiilor
de a-și continua studiile în statul membru gazdă — Articolele 10 și 12
din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 — Cetățenia Uniunii Europene —
Drept de ședere — Directiva 90/364/CEE — Limitări și condiții”

În cauza C-413/99,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 234 din Tratatul CE, de către
Immigration Appeal Tribunal (Regatul Unit), de pronunțare, în litigiul pendinte în fața
acestei instanțe între

Baumbast,

R

și

Secretary of State for the Home Department,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolelor 18 din Tratatul CE și 12 din
Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera
circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2),

CURTEA,

compusă din domnul G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, domnul P. Jann, doamnele F.
Macken (raportor) și N. Colneric și domnul S. von Bahr, președinți de cameră, domni C.
Gulmann, D. A. O. Edward, A. La Pergola, J.-P. Puissechet, M. Wathelet, V. Skouris, J. N.
Cunha Rodrigues și C. W. A. Timmermans, judecători,

avocat general: domnul L. A. Geelhoed,
grefier: doamna L. Hewlett, administrator,

^{*}Limba de procedură: engleza.

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru domnul și doamna Baumbast, precum și pentru domnișoarele Maria Fernanda Sarmiento și Idanella Baumbast, de către domnii N. Blake și L. Fransman, QC, împuterniciți de către doamna M. Davidson, Solicitor, iar în numele R, de către domnul N. Blake și doamna S. Harrison, Barrister, împuterniciți de către domnul B. Andonian, Solicitor,

– pentru Guvernul Regatului Unit, de către J. E. Collins, în calitate de agent, asistat de către domnul P. Saini, Barrister,

– pentru guvernul german, de către domnul W.-D. Plessing și doamna B. Muttelsee-Schön, în calitate de agenți,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de către doamnele N. Yerrell și C. O'Reilly, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale domnului și ale doamnei Baumbast, precum și ale domnișoarelor Maria Fernanda Sarmiento și Idanella Baumbast, ale lui R, ale Guvernului Regatului Unit și ale Comisiei, în ședința din 6 martie 2001,

după ascultarea concluziilor avocatului general prezentate în ședința din 5 iulie 2001,

pronunță prezenta

Hotărâre

1. Prin ordonanța din 28 mai 1999, primită la Curte la 28 octombrie 1999, Immigration Appeal Tribunal a adresat, în temeiul articolului 234 din Tratatul CE, patru întrebări preliminare privind interpretarea articolelor 18 din Tratatul CE și 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2).
2. Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unor litigii între, pe de o parte, domnul și doamnele Baumbast, Maria Fernanda Sarmiento și Idanella Baumbast (denumiți în continuare „familia Baumbast”) și, pe de altă parte, R și Secretary of State for the Home Department (denumit în continuare „Secretary of State”) cu privire la refuzul acestuia din urmă de acordare a autorizațiilor de ședere pe teritoriul Regatului Unit.

Cadrul juridic

Dispoziții comunitare

3. În conformitate cu articolul 17 din Tratatul CE:

„ 1. Se instituie cetățenia Uniunii. Este cetățean al Uniunii orice persoană care are naționalitatea unui stat membru. Cetățenia Uniunii completează cetățenia națională, dar nu o înlocuiește pe aceasta.

2. Cetățenii Uniunii se bucură de drepturile și au obligațiile prevăzute de prezentul tratat.”

4. Articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE prevede că orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de prezentul tratat și de dispozițiile de aplicare a acestuia.

5. Articolele 10 - 12 din Regulamentul nr. 1612/68 sunt formulate după cum urmează:

„Articolul 10

1. Indiferent de cetățenie, următoarele persoane au dreptul să se stabilească împreună cu lucrătorii care sunt resortisanți ai unui stat membru și ocupă un loc de muncă pe teritoriul altui stat membru:

a) soțul și descendenții sub vârsta de douăzeci și unu de ani sau aflați în întreținere;

b) ascendenții lucrătorului și ai soțului și care se află în întreținerea lucrătorului.

2. Statele membre favorizează admiterea oricărui membru al familiei care nu beneficiază de dispozițiile alineatului (1), în cazul în care acesta se află în întreținerea lucrătorului sau locuiește împreună cu acesta în țara de proveniență a lucrătorului.

3. În aplicarea alineatelor (1) și (2), lucrătorul trebuie să dispună pentru familia sa de o locuință considerată normală pentru lucrătorii naționali din regiunea în care este încadrat în muncă, fără ca această dispoziție să poată da naștere la discriminare între lucrătorii naționali și lucrătorii provenind din alte state membre.

Articolul 11

Soțul și copiii sub vârsta de douăzeci și unu de ani sau aflați în întreținerea unui resortisant al unui stat membru care desfășoară o activitate salariată sau independentă pe teritoriul altui stat membru au dreptul de acces la orice activitate salariată pe întreg teritoriul statului respectiv, chiar dacă aceștia nu au naționalitatea unui stat membru.

Articolul 12

Copiii unui resortisant al unui stat membru care este sau a fost încadrat în muncă pe teritoriul altui stat membru sunt admiși în sistemul de învățământ general, la cursurile de ucenici și de formare profesională în aceleași condiții ca și resortisanții statului respectiv, în cazul în care acești copii domiciliază pe teritoriul aceluia stat.

Statele membre încurajează inițiativele care le permit acestor copii să urmeze cursurile menționate în cele mai bune condiții.”

6. În temeiul articolului 1 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 90/364/CEE a Consiliului din 28 iunie 1990 privind dreptul de ședere (JO L 180, p. 26), statele membre acordă drept de ședere resortisanților statelor membre care nu beneficiază de acest drept în temeiul altor dispoziții de drept comunitar, precum și membrilor familiilor acestora, astfel cum sunt definiți aceștia la articolul 1 alineatul (2) din această directivă, în condițiile în care aceștia dispun, pentru ei înșiși și pentru membrii familiei, de o asigurare de boală care acoperă toate riscurile în statul membru gazdă și de resurse suficiente pentru a evita să devină, pe durata șederii lor, o povară pentru asistența socială a statului membru gazdă.
7. În conformitate cu articolul 1 alineatul (1) paragraful al doilea din Directiva 90/364, resursele menționate la alineatul (1) primul paragraf sunt suficiente atunci când depășesc nivelul resurselor începând cu care statul membru gazdă poate acorda asistență socială resortisanților săi, ținând seama de situația personală a solicitantului și, dacă este cazul, de aceea a persoanelor admise în temeiul articolului 1 alineatul (2) din această directivă.
8. Articolul 1 alineatul (1) paragraful al treilea din Directiva 90/364 prevede că, atunci când nu se poate aplica alineatul (1) paragraful al doilea, resursele solicitantului sunt considerate suficiente atunci când depășesc nivelul pensiei minime de securitate socială acordată de către statul membru gazdă.
9. Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 90/364 prevede:

„Următoarele persoane au dreptul să se stabilească într-un alt stat membru împreună cu titularul dreptului de ședere, indiferent de naționalitatea lor:

 - a) soțul și descendenții aflați în întreținerea sa;
 - b) ascendenții titularului dreptului de ședere și ai soțului/soției care se află în întreținerea sa.”
10. Articolul 3 din Directiva 90/364 prevede că dreptul de ședere există atât timp cât beneficiarii acestui drept îndeplinesc condițiile prevăzute la articolul 1 din această directivă.

Dispoziții naționale

11. Articolul 7 alineatul (1) din Immigration Act 1988 (Legea din 1988 privind imigrarea) prevede:

„O persoană nu trebuie să solicite autorizația de intrare sau de ședere în Regatul Unit în conformitate cu [Immigration Act 1971] atunci când are acest drept în temeiul unui drept comunitar pe care îl poate invoca direct sau al oricărei dispoziții adoptate în temeiul articolului 2 alineatul (2) din European Communities Act 1972 [Legea din 1972 privind Comunitățile Europene].”
12. Articolul 3 din Immigration (European Economic Area) Order 1994 (Ordonanța din 1994 privind imigrarea din Spațiul Economic European, SI 1994, No 1895, denumită în continuare „EEA Order”) enunță principiul general conform căruia resortisanții unei părți contractante la Acordul privind Spațiul Economic European din 2 mai 1992 (JO 1994, L 1, p. 3, denumit în

continuare „Acordul privind SEE”), precum și membrii familiilor acestora, trebuie admiși în Regatul Unit după prezentarea unui act de identitate sau a unui pașaport valabil.

13. În temeiul articolului 4 alineatul (1) din EEA Order, o „persoană calificată” are drept de ședere în Regatul Unit atât timp cât își păstrează această calitate. Acest drept se extinde la membrii familiei, inclusiv la soț/soție, prin articolul 4 alineatul (2) din EEA Order.
14. În conformitate cu articolul 6 din EEA Order, o „persoană calificată” desemnează, în special, resortisantul unei părți contractante la Acordul privind SEE care desfășoară în Regatul Unit o activitate de lucrător.
15. Punctul 255 din United Kingdom Immigration Rules (House of Commons Paper 395) (Norme privind imigrarea adoptate de către Parlamentul Regatului Unit în 1994, denumite în continuare „Immigration Rules”) prevede:

„Unui resortisant al SEE (altul decât un student) sau membrului familiei unei astfel de persoane, care a obținut un permis de ședere sau un document de ședere valabil pentru cinci ani și care a rămas în Regatul Unit timp de patru ani, în conformitate cu dispozițiile din EEA Order 1994 și care se află în continuare aici, i se poate aplica, la cerere, pe permisul de ședere sau, după caz, documentul de ședere, mențiunea autorizării șederii pe termen nelimitat pe teritoriul Regatului Unit.”

Acțiunile principale

Cauza Baumbast

16. Doamna Baumbast, de naționalitate columbiană, s-a căsătorit în Regatul Unit, în mai 1990, cu domnul Baumbast, care este resortisant german. Familia acestora este compusă din două fiice, cea mare, Maria Fernanda Sarmiento, care este fiica naturală a doamnei Baumbast, de naționalitate columbiană, iar cea mică, Idanella Baumbast, cu dublă naționalitate, germană și columbiană.
17. Din ordonanța de trimitere reiese că, în sensul cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare, părțile din acțiunea principală au convenit că, în ceea ce privește chestiunile de drept comunitar, Maria Fernanda Sarmiento este considerată, de asemenea, un membru al familiei domnului Baumbast. În consecință, aceasta este desemnată în ordonanța de trimitere drept unul din cei doi copii ai acestei familii.
18. În iunie 1990, membrii familiei Baumbast au obținut permisul/documentul de ședere valabil pentru cinci ani. Între 1990 și 1993, domnul Baumbast a desfășurat o activitate economică în Regatul Unit, mai întâi în calitate de angajat, iar apoi de angajator. Cu toate acestea, după falimentul întreprinderii sale, deoarece nu a putut obține un loc de muncă suficient de bine remunerat în Regatul Unit, acesta a fost angajat începând cu 1993 la societăți germane care funcționau în China și Lesotho. Deși domnul Baumbast a căutat periodic un loc de muncă în Regatul Unit de la această dată, situația sa profesională nu s-a schimbat la momentul ordonanței de trimitere.
19. Pe parcursul perioadei considerate, domnul și doamna Baumbast erau proprietarii unei case în Regatul Unit, iar fiicele acestora urmau școala acolo. Nu au primit prestații sociale acolo și,

deoarece erau acoperiți de o asigurare completă de boală în Germania, mergeau acolo, atunci când era cazul, pentru a primi îngrijiri medicale.

20. În mai 1995, doamna Baumbast a introdus o cerere de autorizație de ședere pe durată nedeterminată („indefinite leave to remain”) în Regatul Unit pentru ea însăși și pentru ceilalți membri ai familiei sale. În ianuarie 1996, Secretary of State a refuzat să reînnoiască permisul de ședere al domnului Baumbast, precum și documentele de ședere ale doamnei Baumbast și ale copiilor.
21. La 12 ianuarie 1998, acest refuz a făcut obiectul unei acțiuni în fața Immigration Adjudicator (Regatul Unit). Acesta a subliniat că domnul Baumbast nu era nici angajat, nici persoană cu drept general de ședere cum se menționează în Directiva 90/364. În ceea ce privește copiii, Immigration Adjudicator a hotărât că aceștia au beneficiat de un drept de ședere independent în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68. În afară de aceasta, a hotărât că doamna Baumbast a beneficiat de un drept de ședere pentru o perioadă corespunzătoare celei pe parcursul căreia copiii săi au beneficiat de drepturile prevăzute la articolul 12 din regulamentul menționat. Potrivit Immigration Adjudicator, drepturile doamnei Baumbast decurgeau din obligația impusă statelor membre, în temeiul acestei dispoziții, de a încuraja inițiativele care să permită copiilor să urmeze cursuri în statul membru gazdă în cele mai bune condiții.
22. Domnul Baumbast a introdus o acțiune în fața instanței de trimitere împotriva deciziei luate de Immigration Adjudicator în privința sa. Secretary of State a introdus un recurs în fața acestei instanțe cu privire la decizia referitoare la doamna Baumbast și la cei doi copii ai săi.

Cauza R

23. R, de naționalitate americană, este mama, prin prima sa căsătorie cu un resortisant francez, a doi copii care au dublă naționalitate, franceză și americană. Aceasta s-a stabilit în Regatul Unit în 1990 în calitate de soție a unui resortisant comunitar care beneficiază de drepturile conferite prin Tratatul CE și a primit autorizație de ședere în Regatul Unit până în octombrie 1995.
24. R și primul său soț au divorțat în septembrie 1992, dar nu s-a luat nicio măsură la momentul respectiv de către Secretary of State în ceea ce privește statutul de imigrat al lui R, iar aceasta a locuit în continuare în Regatul Unit. În conformitate cu condițiile aplicabile în caz de divorț, copiii trebuia să rămână cu mama lor în Anglia și Țara Galilor pe parcursul unei perioade de cel puțin cinci ani de la data divorțului sau pentru orice altă perioadă stabilită de comun acord de către părți. După divorț, copiii s-au văzut periodic cu tatăl lor, care locuiește și lucrează în continuare în Regatul Unit și care împarte cu mama lor responsabilitatea educației atât pe plan afectiv, cât și pe plan financiar.
25. Reiese, de asemenea, din dosarul din acțiunea principală că, pe parcursul șederii în Regatul Unit, R a cumpărat o casă și a pus bazele unei agenții de arhitectură, design interior, în care a investit sume importante. Aceasta s-a recăsătorit cu un resortisant britanic în 1997.
26. În octombrie 1995, o cerere de autorizație de ședere pe durată nedeterminată în Regatul Unit a fost introdusă în numele și pentru R și cele două fiice ale acesteia în temeiul legislației naționale. La 3 decembrie 1996, s-a acordat un drept de ședere pe durată nedeterminată în Regatul Unit copiilor în calitate de membri ai familiei unui lucrător migrant. Cu toate acestea,

solicitarea doamnei R a fost respinsă, deoarece Secretary of State nu era convins că situația familiei era excepțională astfel încât să justifice exercitarea puterii discreționare. Potrivit acestuia, copiii erau suficient de tineri pentru a se adapta vieții în Statele Unite în cazul în care trebuia să își însoțească mama acolo.

27. Una dintre întrebările adresate în cadrul acțiunii introduse în fața Immigration Adjudicator împotriva refuzului din partea Secretary of State de a autoriza un drept de ședere pe durată nedeterminată pentru R. era dacă acest refuz este de natură să aducă atingere drepturilor de care beneficiază copiii acesteia, în temeiul dreptului comunitar, de a fi educați și de a locui în Regatul Unit, precum și dreptului la viața de familie. Immigration Adjudicator a respins această acțiune printr-o decizie împotriva căreia R a introdus un recurs în fața Immigration Appeal Tribunal.

Întrebări preliminare

28. Considerând că litigiile care i-au fost înaintate necesită interpretarea articolului 18 din Tratatul CE și a Regulamentului nr. 1612/68, Immigration Appeal Tribunal a decis să suspende judecata și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„Întrebările comune celor două cauze

1) a) Copiii unui cetățean al Uniunii Europene care sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii și care s-au stabilit într-un stat membru pe parcursul învățământului primar, în timp ce tatăl lor (sau părinte) își exercita drepturile de ședere în calitate de lucrător în acest stat membru al cărui resortisant nu este („statul gazdă”) au drept de ședere în statul gazdă în vederea urmării cursurilor de învățământ general, în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului?

b) În măsura în care răspunsul la întrebarea precedentă poate varia în condițiile în care:

i) părinții lor sunt divorțați;

ii) numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii Europene, iar acest părinte nu mai este un lucrător în statul gazdă;

iii) copiii nu sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii Europene;

care sunt criteriile care trebuie aplicate de către autoritățile naționale?

2) Atunci când copiii beneficiază de un drept de ședere într-un stat gazdă în vederea urmării cursurilor de învățământ general în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68, obligația care îi revine statului gazdă de a încuraja „inițiativele care să permită acestor copii să urmeze cursurile menționate anterior în cele mai bune condiții” trebuie să fie interpretată în sensul că îi permite părintelui care are grijă efectiv de copii („primary carer”), indiferent dacă este sau nu cetățean al Uniunii, să locuiască împreună cu aceștia astfel încât să faciliteze exercitarea dreptului menționat anterior indiferent de faptul că:

i) părinții lor sunt divorțați sau

ii) tatăl, care este cetățean al Uniunii Europene, nu mai este un lucrător în statul gazdă?

Întrebările specifice cauzei Baumbast

3) a) În ceea ce privește faptele referitoare la cauza domnului Baumbast, acesta poate să beneficieze, în calitate de cetățean al Uniunii Europene, de un drept de ședere direct aplicabil în alt stat membru al Uniunii în conformitate cu articolul 18 din Tratatul CE (fostul articol 8a) în condițiile în care nu mai beneficiază de drepturi de ședere în calitate de angajat în conformitate cu articolul 39 din Tratatul CE (fostul articol 48) și nu beneficiază de un drept de ședere în statul gazdă în temeiul vreunei dispoziții de drept comunitar?

b) În cazul în care răspunsul este afirmativ, soția și copiii acestuia beneficiază, prin urmare, de drepturi derivate de ședere, la muncă și altele?

c) În cazul în care răspunsul este afirmativ, beneficiază de acestea în temeiul articolelor 11 și 12 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 sau în temeiul altei dispoziții de drept comunitar (și, dacă da, care)?

4) a) În măsura în care se răspunde la întrebarea precedentă în sens defavorabil cetățeanului Uniunii, membrii familiei acestuia își păstrează drepturile derivate pe care le-au dobândit inițial în această calitate stabilindu-se în Regatul Unit împreună cu un angajat?

b) În cazul în care răspunsul este afirmativ, care sunt condițiile care se aplică?”

Cu privire la admisibilitatea primelor două întrebări preliminare

29. Cu titlu introductiv, este necesar să se constate că din observațiile prezentate Curții reiese că, între începutul acțiunii principale și acțiunea pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare, atât doamna Baumbast și cei doi copii ai săi, cât și R, au obținut autorizații de ședere pe durată nedeterminată în Regatul Unit. În cazul lui R, permisul menționat a fost probabil acordat datorită căsătoriei acesteia cu un resortisant britanic, chiar dacă instanța de trimitere nu a furnizat nicio precizare în această privință. În consecință, numai domnul Baumbast nu a obținut o autorizație de ședere pe durată nedeterminată.

30. În aceste împrejurări, este necesar să se examineze dacă primele două întrebări preliminare adresate de către instanța de trimitere sunt admisibile.

31. Procedura prevăzută la articolul 234 din Tratatul CE este un instrument de cooperare între Curte și instanțele naționale, datorită căruia cea dintâi furnizează celor din urmă elementele de interpretare a dreptului comunitar care le sunt necesare pentru soluționarea litigiilor care le sunt înaintate (a se vedea Hotărârea din 8 noiembrie 1990, Gmurzynska-Bscher, cauza C-231/89, Rec. I -4003, punctul 18).

32. Rezultă că este numai de competența instanțelor naționale care sunt sesizate cu privire la litigiu și trebuie să-și asume responsabilitatea deciziei judiciare ulterioare să evalueze, în ceea ce privește elementele specifice ale fiecărei cauze, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe hotărârea, cât și relevanța întrebărilor pe care acestea le adresează Curții. În consecință, atunci când întrebările adresate de către instanțele naționale se referă la interpretarea unei dispoziții de drept comunitar, Curtea este, în principiu, obligată să

se pronunțe (a se vedea, în special, Hotărârea Gmurzynska-Bscher, menționată anterior, punctele 19 și 20).

33. Astfel, în contextul repartizării funcțiilor jurisdicționale între instanțele naționale și Curte, prevăzute la articolul 234 din Tratatul CE, Curtea hotărăște cu titlu preliminar fără să fie necesar să examineze, în principiu, împrejurările în care instanțele naționale au fost aduse în situația de a-i adresa întrebări și își propun să aplice dispoziția de drept comunitar pe care i-au prezentat-o pentru interpretare (a se vedea Hotărârea Gmurzynska-Bscher, menționată anterior, punctul 22).
34. Situația nu este diferită decât în cazurile în care fie se pare că procedura de la articolul 234 din Tratatul CE a fost detumată de la obiectul său și, în realitate, este utilizată în scopul de a determina Curtea să hotărască în absența unui litigiu real, fie este evident că dispoziția de drept comunitar trimisă Curții pentru interpretare nu se poate aplica, nici direct, nici indirect, circumstanțelor cauzei (a se vedea, în acest sens, Hotărârea Gmurzynska-Bscher, menționată anterior, punctul 23 și Hotărârea din 17 iulie 1997, Giloy, cauza C-130/95, Rec. p. I-4291, punctul 22).
35. Se admite că s-au acordat autorizații de ședere pe durată nedeterminată în Regatul Unit doamnei Baumbast și copiilor acesteia la 23 iunie 1998, și anume chiar înainte de decizia instanței de trimitere din 28 mai 1999, iar lui R, la o dată ulterioară neprecizată.
36. Cu toate acestea, din observațiile prezentate în ședință reiese că aceste autorizații au fost acordate în conformitate cu legislația din Regatul Unit și că nu s-a soluționat problema drepturilor conferite de dreptul comunitar persoanelor în cauză.
37. De asemenea, este necesar să se constate că aceste întrebări au fost adresate în cadrul unui litigiu real și că instanța de trimitere a transmis Curții o expunere a cadrului de fapt și legal, precum și motivele care au determinat-o să considere că un răspuns la întrebările menționate era necesar pentru pronunțarea unei decizii.
38. Din considerațiile precedente rezultă că primele două întrebări adresate de către instanța de trimitere sunt admisibile.

Cu privire la prima întrebare

39. Prin prima sa întrebare, instanța de trimitere întreabă, în esență, dacă au copiii unui cetățean al Uniunii Europene care s-au stabilit într-un stat membru, în timp ce părintele lor își exercita drepturile de ședere în calitate de lucrător migrant în acest stat membru, au drept de ședere aici în vederea urmării cursurilor de învățământ general, în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, inclusiv atunci când părinții au divorțat în această perioadă, atunci când numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii, iar acest părinte nu mai este un lucrător migrant în statul membru gazdă sau atunci când copiii nu sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii.

Observații prezentate Curții

40. Chiar dacă admit că dreptul de ședere și dreptul de a se înscrie în sistemul educațional al statului membru gazdă prevăzute la articolele 10 și 12 din Regulamentul nr. 1612/68 nu sunt nelimitate, R și familia Baumbast susțin că sunt îndeplinite condițiile stabilite pentru a

beneficia de drepturile care rezultă din articolul 12 din regulamentul respectiv în acțiunea principală. De fapt, în cauza R, nu există motive să se creadă că respectivii copii au încetat să mai fie membri ai familiei tatălui lor, care lucrează în continuare în statul membru gazdă. În cauza Baumbast, singura circumstanță prin care poate să se considere că acești copii nu mai îndeplinesc condițiile de la articolul 12 din regulamentul menționat este că tatăl lor nu mai lucrează în statul respectiv. Cu toate acestea, în conformitate cu Hotărârea din 15 martie 1989, Echemach și Moritz (cauzele conexe 389/87 și 390/87, Rec. p. 723), acest fapt nu are nicio relevanță în ceea ce privește menținerea drepturilor acestora.

41. Guvernul Regatului Unit și guvernul german susțin, de asemenea, că drepturile pe care le are copilul unui lucrător migrant în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 rămân, în principiu, valabile, chiar dacă părinții pleacă din statul membru gazdă.
42. Cu toate acestea, guvernul german pretinde că, în conformitate cu Hotărârea Echemach și Moritz, menționată anterior, articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 recunoaște copilului un drept de ședere independent numai în cazul în care școlarizarea nu poate fi continuată în statul membru de origine.
43. În ceea ce privește, în special, cauza R, Guvernul Regatului Unit subliniază că respectivii copii ai lui R beneficiază de drept de ședere în Regatul Unit în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68 pentru motivul că, deși R și tatăl lor sunt divorțați, acesta din urmă își exercită în continuare drepturile în calitate de lucrător migrant în Regatul Unit.
44. În ceea ce privește cauza R, Comisia susține că, chiar dacă părinții sunt divorțați, atâta timp cât unul dintre aceștia își păstrează statutul de lucrător migrant în statul membru gazdă, copiii beneficiază în continuare de un drept de ședere în temeiul articolului 10 din Regulamentul nr. 1612/68 și de un drept de acces la educație în temeiul articolului 12 din același regulament.
45. În ceea ce privește cauza Baumbast, Comisia subliniază că, în conformitate cu Hotărârea Echemach și Moritz, menționată anterior, copilul unui lucrător migrant își păstrează statutul de membru al familiei acestui lucrător, în sensul Regulamentului nr. 1612/68, atunci când familia copilului se întoarce în statul membru de origine, iar copilul rămâne în statul membru gazdă în vederea continuării studiilor pe care nu le-ar putea urma în statul membru de origine.
46. Potrivit Comisiei, chiar dacă faptele care se află la originea Hotărârii Echemach și Moritz, menționată anterior, erau specifice, și anume copilul nu era în măsură să-și continue studiile în statul membru de origine, Curtea a adoptat o interpretare vastă a articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68. Situația copiilor familiei Baumbast nu este foarte diferită de cea care se află la originea hotărârii menționate și, prin urmare, nu există, la prima vedere, niciun motiv pentru a se ajunge la alt rezultat. Comisia concluzionează că, în cazul în care Curtea menține interpretarea adoptată în această hotărâre, copiii familiei Baumbast pot continua să locuiască în Regatul Unit pentru a-și exercita aici drepturile garantate prin articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68.

Aprecierea Curții

47. Pentru a oferi un răspuns util la prima întrebare, este necesar să se facă o distincție între cele două situații pentru care instanța de trimitere adresează întrebarea.

48. Cu titlu introductiv, este necesar să se reamintească faptul că articolul 1 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1612/68 referitor la statutul de lucrător migrant prevede că orice resortisant al unui stat membru, indiferent de locul său de reședință, are drept de acces la o activitate salariată și de a desfășura această activitate pe teritoriul altui stat membru.
49. În ceea ce privește, pe de o parte, cauza Baumbast, reiese din dosar că această cauză se distinge de cauza R prin faptul că domnul Baumbast, resortisant german care a desfășurat atât o activitate salariată, cât și o activitate independentă în Regatul Unit pe parcursul mai multor ani și care continuă să locuiască aici, nu mai lucrează în Regatul Unit. În aceste împrejurări, instanța de trimitere dorește să afle dacă pot copiii acestuia să-și continue școlarizarea în Regatul Unit în temeiul dispozițiilor articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68.
50. În această privință, trebuie reamintit că obiectivul Regulamentului nr. 1612/68, și anume libera circulație a lucrătorilor, impune, pentru asigurarea acesteia în conformitate cu principiile libertății și demnității, condiții optime pentru integrarea familiei lucrătorului comunitar în societatea statului membru gazdă (a se vedea Hotărârea din 13 noiembrie 1990, Di Leo, cauza C-308/89, Rec. p. I-4185, punctul 13).
51. Astfel cum a subliniat Curtea la punctul 21 din Hotărârea Echtermach și Moritz, menționată anterior, pentru reușita unei asemenea integrări, copilul lucrătorului comunitar trebuie să aibă posibilitatea de a fi școlarizat și de a studia în statul membru gazdă, astfel cum se prevede în mod explicit la articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, în vederea finalizării cu succes a acestor studii.
52. În împrejurări precum cele care se află la originea cauzei Baumbast, faptul de a-i interzice copilului unui cetățean al Uniunii să-și continue școlarizarea în statul membru gazdă prin refuzarea unei autorizații de ședere poate fi de natură să-l descurajeze pe cetățeanul respectiv să-și exercite drepturile de liberă circulație prevăzute la articolul 39 din Tratatul CE și, prin urmare, generează un obstacol în calea exercitării efective a libertății astfel garantate prin Tratatul CE.
53. Deși este adevărat că în Hotărârea Echtermach și Moritz, menționată anterior, Curtea a subliniat că respectivul copil nu putea, după întoarcerea tatălui său în statul membru de origine al acestuia, să-și continue studiile acolo, deoarece nu exista o coordonare a diplomelor școlare, nu este mai puțin adevărat că raționamentul Curții a încercat, în principal, să garanteze că, în conformitate cu obiectivul de integrare a membrilor familiilor lucrătorilor migranți urmărit de Regulamentul nr. 1612/68, copilul unuia dintre acești lucrători putea să-și continue școlarizarea și studiile în statul membru gazdă în condiții nediscriminatorii, în vederea finalizării cu succes a acestora (a se vedea, de asemenea, Hotărârea din 27 septembrie 1988, Comisia/Belgia, cauza 42/87, Rec. p. 5445, punctul 10).
54. În fapt, autorizarea copiilor unui cetățean al Uniunii care se află într-o situație asemănătoare celei a copiilor domnului Baumbast pentru a-și continua școlarizarea în statul membru gazdă numai atunci când aceștia nu pot să o continue în statul membru de origine încalcă nu numai litera articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68, care prevede un drept de acces la cursurile de învățământ pentru copiii unui resortisant al unui stat membru „care este sau a fost angajat” pe teritoriul altui stat membru, ci și spiritul acestuia.

55. În consecință, interpretarea restrictivă a acestei dispoziții propusă de către guvernul german nu poate fi acceptată.
56. În ceea ce privește problema de a se afla dacă faptul că respectivii copii nu sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii poate afecta răspunsul care trebuie dat la prima întrebare, este suficient să se reamintească faptul că, în conformitate cu articolul 10 din Regulamentul nr. 1612/68, descendenții lucrătorului comunitar cu vârsta sub 21 ani sau aflați în întreținere, indiferent de naționalitatea lor, trebuie considerați membri ai familiei sale și au dreptul de a se stabili cu lucrătorul respectiv și că, prin urmare, aceștia au dreptul de a fi admiși în sistemul școlar în conformitate cu articolul 12 din acest regulament.
57. În afară de aceasta, dreptul de a se stabili cu lucrătorul migrant de care beneficiază „soțul/soția și descendenții cu vârsta sub douăzeci și unu de ani sau aflați în întreținere” trebuie interpretat în sensul că se acordă atât descendenților acestui lucrător, cât și celor ai soțului/soției acesteia/acestuia. Interpretarea restrictivă a acestei dispoziții în sensul că numai copiii comuni ai lucrătorului migrant și ai soțului/soției acesteia/acestuia au dreptul de a se stabili cu aceștia aduce atingere obiectivului Regulamentului nr. 1612/68 reamintit anterior.
58. În ceea ce privește, pe de altă parte, cauza R, copiii în cauză beneficiază, în calitate de membri ai familiei unui lucrător care este resortisant al unui stat membru angajat pe teritoriul altui stat membru, de un drept de ședere și de un drept de a-și continua școlarizarea în temeiul articolelor 10 și 12 din Regulamentul nr. 1612/68.
59. Astfel cum reiese din punctul 50 din prezenta hotărâre, aceste dispoziții urmăresc să faciliteze integrarea lucrătorului migrant și a familiei acestuia în statul membru gazdă în vederea atingerii obiectivului Regulamentului nr. 1612/68, și anume libera circulație a lucrătorilor, în conformitate cu principiile libertății și demnității.
60. Chiar dacă R și primul său soț au divorțat în această perioadă, din dosar reiese că acesta desfășoară în continuare o activitate salariată în Regatul Unit și beneficiază, prin urmare, de statutul de lucrător resortisant al unui stat membru angajat pe teritoriul altui stat membru în sensul articolelor 1 și 10 din Regulamentul nr. 1612/68.
61. În aceste împrejurări, rezultă în mod clar din dispozițiile Regulamentului nr. 1612/68, în special ale articolelor 10 și 12 din acesta, că respectivii copii ai primului soț al lui R beneficiază în continuare de un drept de ședere în statul membru gazdă, precum și de dreptul de a-și continua educația acolo în aceleași condiții ca resortisanții acestui stat.
62. Faptul că respectivii copii ai primului soț al lui R nu locuiesc în permanență cu acesta nu aduce atingere drepturilor pe care le au în temeiul articolelor 10 și 12 din Regulamentul nr. 1612/68. Articolul 10 din regulamentul menționat, care prevede că membrul familiei lucrătorului migrant are dreptul de a se stabili cu lucrătorul, nu impune ca membrul familiei în cauză să locuiască în permanență cu lucrătorul, ci, astfel cum indică alineatul (3) din acest articol, doar ca locuința de care lucrătorul dispune să poată fi considerată normală pentru a adăposti familia acestuia (a se vedea Hotărârea din 13 februarie 1985, Diatta, cauza 267/83, Rec. p. 567, punctul 18).
63. Având în vedere considerațiile precedente, este necesar să se răspundă la prima întrebare că respectivii copii ai unui cetățean al Uniunii Europene care s-au stabilit într-un stat membru, în

timp ce părintele lor își exercita drepturile de ședere în calitate de lucrător migrant în acest stat membru, au drept de ședere aici în vederea urmării cursurilor de învățământ general, în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68. Faptul că părinții copiilor în cauză au divorțat în această perioadă, faptul că numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii, iar acest părinte nu mai este un lucrător migrant în statul membru gazdă sau faptul că respectivii copii nu sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii nu sunt relevante în această privință.

Cu privire la a doua întrebare

64. Prin a doua întrebare, instanța de trimitere întreabă, în esență, dacă, atunci când copiii beneficiază de un drept de ședere într-un stat membru gazdă în vederea urmării cursurilor de învățământ general în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, această dispoziție trebuie interpretată în sensul că îi permite părintelui care are grijă efectiv de acești copii, indiferent de naționalitatea sa, să locuiască împreună cu aceștia astfel încât să faciliteze exercitarea dreptului menționat indiferent de faptul că părinții au divorțat în această perioadă sau că părintele care are statutul de cetățean al Uniunii Europene nu mai este lucrător migrant în statul membru gazdă.

Observații prezentate Curții

65. Conform lui R și familiei Baumbast, dispozițiile comunitare trebuie să fie interpretate în sens larg astfel încât drepturile pe care le acordă să fie efective, în special atunci când este vorba de un drept atât de fundamental ca acela de a avea o viață de familie. Prin urmare, aceștia consideră că, în cazul unor copii minori care au trăit toată viața cu mama lor și care trăiesc în continuare cu aceasta, refuzul de a acorda acesteia din urmă un drept de ședere pe durata școlarizării copiilor constituie o încălcare a drepturilor lor, ceea ce aduce atingere exercitării acestor drepturi. Aceștia subliniază, de asemenea, că un asemenea refuz reprezintă o încălcare disproporționată a vieții de familie, contrară articolului 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”).

66. Guvernul Regatului Unit și guvernul german, precum și Comisia, propun Curții să răspundă negativ la a doua întrebare. Acestea susțin că nu este posibil să se deducă din articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 un drept de ședere în favoarea părinților resortisanți ai unei țări terțe. Drepturile acestora sunt stabilite prin condițiile care reglementează direct exercitarea libertății de circulație. În urma unui divorț sau după încetarea de către soțul care este resortisant comunitar a activității sale în calitate de lucrător migrant în statul membru gazdă, dreptul comunitar nu conferă soțului care este resortisant al unei țări terțe un drept de ședere care derivă din dreptul copiilor la educație.

67. Potrivit Guvernului Regatului Unit, în cazul în care statul membru gazdă are obligația de a le permite copiilor să locuiască acolo în vederea urmării cursurilor de învățământ general în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68, obligația sa de a încuraja inițiativele care să permită acestor copii să urmeze cursurile menționate în cele mai bune condiții nu trebuie interpretată în sensul că are obligația de a autoriza persoana care îi are în grijă să locuiască împreună cu aceștia. Guvernul menționat precizează că, în cazul în care și în măsura în care este evident că refuzul unui asemenea drept de ședere aduce atingere în mod nejustificat vieții de familie, astfel cum este protejată prin articolul 8 din CEDO, Home Office (Ministerul de Interne) poate acorda un drept de ședere excepțional părintelui care are grijă de copil, prin derogare de la Immigration Rules.

Aprecierea Curții

68. În primul rând, este necesar să se sublinieze că articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, precum și drepturile care decurg din acesta, trebuie interpretate în funcție de structura și de obiectivul acestui regulament. Din toate dispozițiile acestuia rezultă că, în vederea facilitării circulației membrilor familiilor lucrătorilor, Consiliul a luat în considerare, pe de o parte, importanța pe care o prezintă, din punct de vedere uman, pentru lucrător, reunirea în jurul său a familiei și, pe de altă parte, importanța pe care o prezintă, din orice punct de vedere, integrarea lucrătorului și a familiei sale în statul membru gazdă, fără nicio diferență de tratament în raport cu resortisanții acestuia (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 18 mai 1989, Comisia/Germania, cauza 249/86, p. 1263, punctul 11).
69. După cum reiese din răspunsul la prima întrebare, articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 urmărește, în special, să asigure că respectivii copii ai unui lucrător comunitar pot, chiar dacă acesta nu mai desfășoară o activitate salariată în statul membru gazdă, să își înceapă și, după caz, să își finalizeze școlarizarea în statul membru respectiv.
70. În al doilea rând, este necesar să se sublinieze că din jurisprudența Curții rezultă că, precum statutul de lucrător migrant în sine, drepturile de care beneficiază membrii familiei unui lucrător comunitar în temeiul Regulamentului nr. 1612/68 pot, în anumite împrejurări, să existe în continuare chiar și după încetarea relațiilor de muncă (a se vedea, în acest sens, Hotărârea Echernach și Moritz, menționată anterior, punctul 21 și Hotărârea din 12 mai 1998, Martínez Sala, cauza C-85/96, Rec. p. I-2691, punctul 32).
71. În împrejurări precum cele din acțiunea principală, în care copiii beneficiază, în temeiul articolului 12 din Regulamentul nr. 1612/68, de dreptul de a-și continua școlarizarea în statul membru gazdă, în timp ce părinții în grija cărora se află riscă să își piardă drepturile de ședere ca urmare, într-o cauză, a unui divorț de lucrătorul migrant și, în cealaltă cauză, a faptului că părintele care a desfășurat o activitate salariată în statul membru gazdă în calitate de lucrător migrant nu mai lucrează acolo, este clar că, în cazul în care părinților li se refuză posibilitatea de a rămâne în statul membru gazdă pe parcursul școlarizării copiilor, aceasta poate fi de natură să îi priveze pe copiii respectivi de un drept care le-a fost recunoscut de către organul legislativ comunitar.
72. În afară de aceasta, în conformitate cu jurisprudența Curții, Regulamentul nr. 1612/68 trebuie interpretat având în vedere cerința respectării vieții de familie prevăzute la articolul 8 din CEDO. Această cerință face parte din drepturile fundamentale care, în conformitate cu o jurisprudență constantă, sunt recunoscute de dreptul comunitar (a se vedea Hotărârea Comisia/Germania, menționată anterior, punctul 10).
73. Dreptul recunoscut prin articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 copilului unui lucrător migrant de a-și continua, în cele mai bune condiții, școlarizarea în statul membru gazdă presupune obligatoriu ca respectivul copil să aibă dreptul de a fi însoțit de către persoana care are grijă de el efectiv și, prin urmare, ca această persoană să fie în măsură să locuiască împreună cu el în statul membru respectiv pe parcursul studiilor sale. Refuzarea acordării unei autorizații de ședere pentru părintele care are grijă efectiv de copilul care își exercită dreptul de a-și continua școlarizarea în statul membru gazdă aduce atingere acestui drept.

74. În ceea ce privește argumentul Comisiei conform căruia un drept de ședere nu poate deriva din articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68 în favoarea unei persoane care nu este copilul unui lucrător migrant, pentru motivul că deținerea acestui statut este condiția *sine qua non* a oricărui drept în temeiul acestei dispoziții, este necesar să se reamintească faptul că, luând în considerare contextul și obiectivele urmărite de Regulamentul nr. 1612/68, în special articolul 12, acesta nu poate fi interpretat în mod restrictiv (a se vedea, în acest sens, Hotărârea Diatta, menționată anterior, punctul 17) și nu trebuie, în nici un caz, să fie privat de efectul său util.
75. Având în vedere considerațiile precedente, este necesar să se răspundă la a doua întrebare că, atunci când copiii beneficiază de un drept de ședere într-un stat membru gazdă în vederea urmării cursurilor de învățământ general în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, această dispoziție trebuie interpretată în sensul că îi permite părintelui care are grijă efectiv de acești copii, indiferent de naționalitatea sa, să locuiască împreună cu aceștia astfel încât să faciliteze exercitarea dreptului menționat indiferent de faptul că părinții au divorțat în această perioadă sau că părintele care are statutul de cetățean al Uniunii Europene nu mai este lucrător migrant în statul membru gazdă.

Cu privire la a treia întrebare

76. Prin prima parte a celei de-a treia întrebări, instanța de trimitere dorește să afle, în esență, dacă un cetățean al Uniunii Europene care nu mai beneficiază în statul membru gazdă de un drept de ședere în calitate de lucrător migrant poate, în calitate de cetățean al Uniunii, să beneficieze de un drept de ședere prin aplicarea directă a articolului 18 alineatul (1) din Tratatul CE.

Observații prezentate Curții

77. Potrivit domnului Baumbast, faptul că dreptul de ședere liberă pe teritoriul statelor membre prevăzut la articolul 18 din Tratatul CE este supus unor restricții și că este prevăzut de Tratatul CE nu îl privează de efect direct. Această dispoziție trebuie interpretată ca presupunând că domnul Baumbast exercită în continuare un drept de reședință în Regatul Unit, în timp ce lucrează în afara Uniunii Europene. Această aplicare a articolului 18 din Tratatul CE permite exercitarea dreptului de liberă circulație prevăzut de Tratatul CE numai pe bază de naționalitate, dar, cu toate acestea, este consecventă cu legislația preexistentă în domeniu.
78. Guvernul Regatului Unit și guvernul german subliniază că un drept de ședere nu poate fi derivat direct din articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE. Limitările și condițiile menționate la acest alineat demonstrează că nu este conceput să fie o dispoziție autonomă.
79. Deși insistă asupra importanței politice și juridice a articolului 18 din Tratatul CE, Comisia susține că redactarea în sine a acestei dispoziții, în special a alineatului (1), își arată limitele. În starea actuală a dreptului comunitar, dreptul de circulație și de ședere consacrat prin articolul respectiv este condiționat de norme preexistente, atât primare, cât și derivate, care definesc categoriile de persoane care sunt eligibile pentru acesta. Aceste drepturi sunt în continuare legate fie de o activitate economică, fie de existența unor resurse suficiente. Deoarece a treia întrebare preliminară se bazează pe premisa că domnul Baumbast nu dispune de nicio altă dispoziție de drept comunitar pe care să-și întemeieze dreptul de ședere în Regatul Unit, Comisia concluzionează că articolul 18 din Tratatul CE nu poate, în situația actuală a dreptului și în asemenea împrejurări, să îi fie util în vreun fel.

Aprecierea Curții

80. În conformitate cu o jurisprudență constantă, dreptul resortisanților unui stat membru de intrare pe teritoriul altui stat membru și de ședere pe acesta constituie un drept conferit direct prin Tratatul CE sau, după caz, prin dispozițiile adoptate pentru punerea în aplicare a acestuia (a se vedea, în special, Hotărârea din 8 aprilie 1976, Royer, cauza 48/75, Rec. p. 497, punctul 31).
81. Deși este adevărat că, înainte de intrarea în vigoare a Tratatului privind Uniunea Europeană, Curtea a precizat că acest drept de ședere, conferit direct prin Tratatul CE, era condiționat de desfășurarea unei activități economice în sensul articolelor 48, 52 și 59 din Tratatul CE (devenite, după modificare, articolele 39, 43 și 49 din Tratatul CE) (a se vedea Hotărârea din 5 februarie 1991, Roux, cauza C-363/89, Rec. p. I-273, punctul 9), nu este mai puțin adevărat că, de atunci, statutul de cetățean al Uniunii a fost introdus în Tratatul CE, iar articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE a recunoscut dreptul fiecărui cetățean de a circula și de ședere liberă pe teritoriul statelor membre.
82. În conformitate cu articolul 17 alineatul (1) din Tratatul CE, este cetățean al Uniunii orice persoană care are naționalitatea unui stat membru. Statutul de cetățean al Uniunii este destinat să fie statutul fundamental al resortisanților statelor membre (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 20 septembrie 2001, Grzelczyk, cauza C-184/99, Rec. p. I-6193, punctul 31).
83. În afară de aceasta, Tratatul privind Uniunea Europeană nu impune cetățenilor Uniunii să desfășoare o activitate profesională, salariată sau independentă, pentru a beneficia de drepturile prevăzute în a doua parte a Tratatului CE referitoare la cetățenia Uniunii. În plus, nimic din textul tratatului respectiv nu permite să se considere că cetățenii Uniunii care s-au stabilit în alt stat membru pentru a desfășura acolo o activitate salariată sunt privați de drepturile care le sunt conferite prin Tratatul CE în temeiul acestei cetățenii atunci când încetează această activitate.
84. În ceea ce privește, în special, dreptul de ședere pe teritoriul statelor membre prevăzut la articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE, este necesar să se constate că acesta este recunoscut direct fiecărui cetățean al Uniunii printr-o dispoziție clară și precisă a Tratatului CE. Doar în calitate de resortisant al unui stat membru și, în consecință, de cetățean al Uniunii, domnul Baumbast are, prin urmare, dreptul de a se prevala de articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE.
85. Se admite că acest drept de ședere al cetățenilor Uniunii pe teritoriul altui stat membru este recunoscut sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de Tratatul CE, precum și de dispozițiile de aplicare a acestuia.
86. Cu toate acestea, aplicarea limitărilor și condițiilor admise la articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE pentru exercitarea dreptului de ședere respectiv este supusă unui control judecătoresc. În consecință, eventualele limitări și condiții ale acestui drept nu împiedică dispozițiile articolului 18 alineatul (1) din Tratatul CE să confere persoanelor de drept privat drepturi pe care acestea le pot invoca în justiție și pe care instanțele naționale trebuie să le protejeze (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 4 decembrie 1974, Van Duyn, cauza 41/74, Rec. p. 1337, punctul 7).
87. În ceea ce privește limitările și condițiile care decurg din dispozițiile legislației secundare, articolul 1 alineatul (1) din Directiva 90/364 prevede că statele membre le pot solicita

resortisanților unui stat membru care doresc să beneficieze de drept de ședere pe teritoriul acestora să dispună, pentru ei înșiși și pentru membrii familiilor lor, de o asigurare de boală care acoperă toate riscurile în statul membru gazdă și de resurse suficiente pentru a evita ca aceștia să devină, pe parcursul șederii lor, o povară pentru sistemul de asistență socială a statului membru gazdă.

88. În ceea ce privește aplicarea acestor condiții în sensul cauzei Baumbast, este necesar să se sublinieze că din dosar reiese că domnul Baumbast desfășoară o activitate salariată în țări terțe pentru societăți germane și că nici acesta, nici familia acestuia nu au utilizat sistemul de asistență socială din statul membru gazdă. În aceste împrejurări, nu se contestă că domnul Baumbast îndeplinește condiția privind existența resurselor suficiente impusă de Directiva 90/364.
89. În ceea ce privește condiția referitoare la asigurarea de boală, reiese din dosar că atât domnul Baumbast, cât și membrii familiei acestuia, sunt acoperiți de o asigurare completă de boală în Germania. Immigration Adjudicator pare să fi constatat că această asigurare de boală nu putea acoperi tratamentul urgent administrat în Regatul Unit. Este de competența instanței de trimitere să verifice exactitatea acestei constatări având în vedere dispozițiile Regulamentului (CEE) nr. 1408/71 al Consiliului din 14 iunie 1971 privind aplicarea regimurilor de securitate socială în raport cu lucrătorii salariați și cu familiile acestora care se deplasează în cadrul Comunității (JO L 149, p. 2). Este necesar, în special, să se facă trimitere la articolul 19 alineatul (1) litera (a) din acest regulament, care garantează, pe cheltuielile statului membru competent, dreptul lucrătorului salariat sau care desfășoară activități independente, care își are reședința în alt stat membru, a cărui condiție necesită tratament pe teritoriul statului membru de reședință, de a beneficia de prestații în caz de boală în natură furnizate de către instituția acestui stat din urmă.
90. În orice caz, limitările și condițiile menționate la articolul 18 din Tratatul CE și prevăzute de Directiva 90/364 se bazează pe ideea că exercitarea dreptului de ședere al cetățenilor Uniunii poate fi subordonată intereselor legitime ale statelor membre. În această privință, este necesar să se reamintească faptul că din al patrulea considerent din Directiva 90/364 reiese că beneficiarii dreptului de ședere nu trebuie să devină o povară „nerezonabilă” pentru finanțele publice ale statului membru gazdă.
91. Cu toate acestea, limitările și condițiile respective trebuie să se aplice în conformitate cu limitele impuse de dreptul comunitar și în conformitate cu principiile generale ale acestui drept, în special, principiul proporționalității. Acest lucru înseamnă că măsurile naționale adoptate în această privință trebuie să fie corespunzătoare și necesare pentru îndeplinirea obiectivului urmărit (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 2 august 1993, Alluè și alții, cauzele conexate C-259/91, C-331/91 și C-332/91, Rec. p. I-4309, punctul 15).
92. În ceea ce privește aplicarea principiului proporționalității circumstanțelor cauzei Baumbast, este necesar să se reamintească, în primul rând, că nu s-a contestat că domnul Baumbast dispune de resurse suficiente în sensul Directivei 90/364, în al doilea rând, că acesta a lucrat și, prin urmare, a locuit în mod legal în statul membru gazdă pe parcursul mai multor ani, inițial în calitate de lucrător salariat și ulterior în calitate de persoană care desfășoară activități independente, în al treilea rând, că, pe parcursul acestei perioade, familia acestuia a locuit, de asemenea, în statul membru gazdă și a rămas aici chiar și după încetarea activităților salariate și independente în statul respectiv, în al patrulea rând, că nici domnul Baumbast, nici membrii

familiei acestuia nu au devenit poveri pentru finanțele publice ale statului membru gazdă și, în al cincilea rând, că atât domnul Baumbast, cât și familia acestuia, dispun de o asigurare completă de boală în alt stat membru al Uniunii.

93. În aceste condiții, a-i refuza domnului Baumbast exercitarea dreptului de ședere care îi este conferit prin articolul 18 alineatul (1) din Tratatul CE, în temeiul aplicării dispozițiilor Directivei 90/364, pentru motivul că asigurarea de boală de care dispune nu acoperă tratamentul urgent administrat în statul membru gazdă constituie o ingerință disproporționată în exercitarea dreptului respectiv.
94. Prin urmare, este necesar să se răspundă la prima parte a celei de-a treia întrebări că un cetățean al Uniunii Europene care nu mai beneficiază în statul membru gazdă de un drept de ședere în calitate de lucrător migrant poate, în calitate de cetățean al Uniunii, să beneficieze de un drept de ședere prin aplicarea directă a articolului 18 alineatul (1) din Tratatul CE. Exercitarea acestui drept este supusă limitărilor și condițiilor menționate în această dispoziție, dar autoritățile competente și, după caz, instanțele naționale trebuie să se asigure că limitările și condițiile respective se aplică în conformitate cu principiile generale ale dreptului comunitar și, în special, cu principiul proporționalității.
95. Prin părțile a doua și a treia ale celei de-a treia întrebări, instanța de trimitere dorește să afle dacă, în cazul în care domnul Baumbast beneficiază de un drept de ședere în temeiul articolului 18 alineatul (1) din Tratatul CE, membrii familiei acestuia beneficiază de drepturi de ședere în același temei. Având în vedere răspunsurile oferite la primele două întrebări, nu este necesar să se răspundă la aceste părți ale celei de-a treia întrebări.
96. Având în vedere răspunsul oferit la prima parte a celei de-a treia întrebări, nu este necesar să se răspundă nici la cea de-a patra întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

97. Cheltuielile efectuate de către Guvernul Regatului Unit și de guvernul german, precum și de către Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura pendinte din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de către Immigration Appeal Tribunal, prin ordonanța din 28 mai 1999, declară:

- 1) Copiii unui cetățean al Uniunii Europene care s-au stabilit într-un stat membru, în timp ce părintele lor își exercita drepturile de ședere în calitate de lucrător migrant în acest stat membru au drept de ședere aici în vederea urmăririi cursurilor de învățământ general, în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul (CEE) nr.**

1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității. Faptul că părinții copiilor respectivi au divorțat în această perioadă, faptul că numai unul dintre părinți este cetățean al Uniunii, iar acest părinte nu mai este un lucrător migrant în statul membru gazdă sau faptul că respectivii copii nu sunt ei înșiși cetățeni ai Uniunii nu au nicio relevanță în această privință.

- 2) Atunci când copiii beneficiază de un drept de ședere într-un stat membru gazdă în vederea urmării cursurilor de învățământ general în conformitate cu articolul 12 din Regulamentul nr. 1612/68, această dispoziție trebuie interpretată în sensul că îi permite părintelui care are grijă efectiv de acești copii, indiferent de naționalitatea sa, să locuiască împreună cu aceștia astfel încât să faciliteze exercitarea dreptului menționat indiferent de faptul că părinții au divorțat în această perioadă sau că părintele care are statutul de cetățean al Uniunii Europene nu mai este un lucrător migrant în statul membru gazdă.
- 3) Un cetățean al Uniunii Europene care nu mai beneficiază în statul membru gazdă de un drept de ședere în calitate de lucrător migrant poate, în calitate de cetățean al Uniunii, să beneficieze de un drept de ședere prin aplicarea directă a articolului 18 alineatul (1) din Tratatul CE. Exercitarea acestui drept este supusă limitărilor și condițiilor menționate în această dispoziție, dar autoritățile competente și, după caz, instanțele naționale trebuie să se asigure că limitările și condițiile respective se aplică în conformitate cu principiile generale ale dreptului comunitar și, în special, cu principiul proporționalității.

Rodríguez Iglesias

Jann

Macken

Colneric

von Bahr

Gulmann

Edward

La Pergola

Puissochet

Wathelet

Skouris

Cunha Rodrigues

Timmermanns

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 17 septembrie 2002.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias